

Επιστημονικό Άρθρο

Ιωάννης Καποδίστριας: Ένα Αίνιγμα

Νικόλαος Ν. Πατρίκιος, Καθηγητής & Ομότιμος Πρόεδρος,
Πανεπιστήμιο του Μαϊάμι, Η.Π.Α.

Μια σύντομη επισκόπηση της καριέρας του Ιωάννη Καποδίστρια, του πρώτου ηγέτη μιας ελεύθερης Ελλάδας, παρέχει ένα πλαίσιο για να υποστηρίξει ότι ήταν αιγιματική προσωπικότητα στις εσωτερικές υποθέσεις καθώς θεωρείται ταυτόχρονα ως ιστορικά σημαντικός αξιωματούχος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ως νεωτεριστής που επιδίωξε να αναπτύξει το νέο ελληνικό έθνος-κράτος και, όπως απεικονίζεται από τον Νίκο Καζαντζάκη στο έργο του, ως ένας ιδεαλιστής ενδιαφερόμενος για τη δικαιοσύνη που διατηρεί τις θέσεις του ενόψει σημαντικής σύγκρουσης.

Λέξεις κλειδιά: Καποδίστριας, σύνταγμα, κυβέρνησης, Ελληνική ανεξαρτησία, υπουργός εξωτερικών

Εισαγωγή

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος εκλεγμένος ηγέτης της μιας ελεύθερης Ελλάδας, αποτελεί αίνιγμα, κάτι που τον καθιστά μια συναρπαστική ιστορική προσωπικότητα. Χωρίς αμφιβολία αποτελεί ένας σημαντικός ιστορικός ηγέτης (Beaton, 2019). Αλλά έχει επίσης θεωρηθεί εκσυγχρονιστής και μάλιστα ιδεαλιστής (Woodhouse, 1981, Lambropoulos, 2008). Στην παρούσα εργασία, θα υποστηριχθεί ότι ήταν και τα τρία. Αυτή είναι μια οπτική ενός «τρίτου» που βασίζεται σε μη ελληνικές πηγές, με έμφαση στις ενέργειές του σε εσωτερικές υποθέσεις και όχι σε εξωτερικά, διπλωματικά ή στρατιωτικά θέματα. Εάν ληφθούν υπόψη, τότε αυτή η αιγιματική φιγούρα θα γίνει ακόμη πιο περίπλοκη. Προκειμένου να παρασχεθεί ένα εννοιολογικό πλαίσιο για το επιχείρημα αυτό, θα παρουσιαστεί πρώτα μια σύντομη περιγραφή της ζωής του. Η καριέρα του μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει προχωρήσει σε πέντε φάσεις: την Ενετική, την Ιόνιο, τη Ρωσική, την Ελβετική και την Ελληνική (Woodhouse, 1973)¹.

¹Για να αποφεύγονται οι πολλές υποσημειώσεις, η σύντομη περίληψη εδώ για τη ζωή του Ιωάννη Καποδίστρια προέρχεται σχεδόν εξ ολοκλήρου από αυτό το βιβλίο. Στην Κέρκυρα τα γραπτά του καταγράφονται ψηφιακά στο http://kapodistrias.digitalarchive.gr/thedigitalarchive_en.php.

Η Ενετική Περίοδος (1776-1797)

Ο Ιωάννης Καποδίστριας γεννήθηκε την περίοδο της Ενετοκρατίας στην Κέρκυρα στις 11 Φεβρουαρίου 1776, γόνος μιας διακεκριμένης οικογένειας με πολιτική παράδοση. Ο πατέρας του ήταν ευγενής, εγγεγραμμένος στο Libro d' Oro, με τον τίτλο του Κόμη, που είχε παραχωρηθεί σε έναν πρόγονο του από το Δούκα της Σαβοΐας, τον Charles Emmanuel II.

Η σχολική εκπαίδευση του νεαρού Καποδίστρια ήταν στα ιταλικά, αλλά είχε και έναν ιδιωτικό δάσκαλο που του δίδασκε ελληνικά. Όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως έκαναν και άλλοι Ιόνιοι Έλληνες από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα το οποίο λειτουργούσε ως το εθνικό πανεπιστήμιο της Βενετίας. Στα τρία του χρόνια εκεί, 1794-1797, σπούδασε όχι μόνο ιατρική αλλά και φιλοσοφία, μελετώντας μεταξύ άλλων το έργο του Locke. Ίσως, οι ιδέες του τελευταίου επηρέασαν τη θεωρία της μεταγενέστερης εκπαίδευσης του Καποδίστρια σχετικά με τη σημασία της φυσικής και της ψυχικής αγωγής, της άσκησης ως μέσου αυτοέκφρασης, της διάπλασης χαρακτήρα με βάση την αρετή και τη σοφία, και μια ευρεία εκπαίδευση στις τέχνες και τις επιστήμες.

Η Ιόνιος Περίοδος (1797-1808)

Τα έτη 1797 έως 1814 ήταν μια ταραχώδης περίοδος για τα Ιόνια Νησιά (Επτάνησα) στο σύνολό της, με γρήγορες αλλαγές στις διοικήσεις, από την Ενετική στη Γαλλική, στη συνέχεια τη Ρωσική και την Τουρκική, και πάλι πίσω στη Γαλλική και τελικά στη Βρετανική (Patricios, 2002). Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Campo Formio στις 18 Οκτωβρίου 1797, η Ενετική Δημοκρατία έπαψε να υπάρχει. Ο Καποδίστριας επέστρεψε στην Κέρκυρα για να βρει την πόλη του και όλα τα νησιά του Ιονίου υπό γαλλική κατοχή. Κατά τα επόμενα δύο χρόνια ασκούσε ιατρική, συχνά δεν χρέωνε τίποτε για τις φτωχότερες τάξεις. Μετά την αποχώρηση των Γάλλων, το 1799, τα Ιόνια Νησιά έγιναν η αυτοδιοικούμενη Επτάνησος Πολιτεία υπό την αιγίδα της Ρωσίας και της Τουρκίας. Ο Καποδίστριας διορίστηκε επικεφαλής ιατρός στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Κέρκυρας. Η πρώτη του πολιτική αποστολή ήρθε το 1801 όταν ταξίδεψε στην Κεφαλονιά και την Ιθάκη, στη θέση του γερουσιαστή πατέρα του, για να εξηγήσει το νέο δημοκρατικό σύνταγμα στους ταραγμένους νησιώτες. Ανακάλυψε ότι η επιτυχημένη διπλωματία ήρθε μέσω συμφιλίωσης και συμβιβασμού, αντιμετωπίζοντας στενόμυαλους εθνικιστές.

Το 1802, ο Κόμης George Mocenigo (Μοτσενίγκο) έφτασε ως εκπρόσωπος του Τσάρου για την αποκατάσταση της τάξης και της ηρεμίας στα Ιόνια Νησιά. Στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων, ο Μοτσενίγκο πρότεινε το διορισμό προσωρινών κυβερνητών για καθένα από τα επτά νησιά του Ιονίου με τον Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Κεφαλονιάς. Σε λίγους μήνες επανάφερε την τάξη τόσο στην Κεφαλονιά όσο και στην Ιθάκη, πριν παραδώσει τις ευθύνες του σε μόνιμο κυβερνήτη. Επέστρεψε στην Κέρκυρα τον Απρίλιο του 1803 όταν και

διορίστηκε Γενικός Γραμματέας της νεοεκλεγείσας Γερουσίας. Κατά τη διάρκεια των επόμενων τεσσάρων ετών μεταξύ των επιτευγμάτων του ήταν η ολοκλήρωση ορισμένων εμπορικών συνθηκών, η δημιουργία ενός φορολογικού συστήματος, ενδιαφερόμενος ιδιαίτερα για τη βελτίωση της εκπαίδευσης και διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στη σύνταξη ενός νέου συντάγματος. Ως Γενικός Γραμματέας, εισήγαγε εκτεταμένες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που περιελάμβαναν την ίδρυση νέων σχολείων, το σχεδιασμό πανεπιστημίου στην Ιθάκη και τη δημιουργία δημόσιας βιβλιοθήκης. Τον Οκτώβριο του 1803 ο Καποδίστριας έδωσε μια σημαντική δημόσια ομιλία στη νέα νομοθετική συνέλευση, που επικροτήθηκε δυνατά από τα μέλη της. Η βασική του επισήμανση ήταν η ανάγκη να αποκτήσει η νέα Επτάνησος Πολιτεία ένα σύνταγμα. Στη συνέχεια έπαιξε σημαντικό ρόλο στη σύνταξη ενός τέτοιου νομοθετήματος, το οποίο και εγκρίθηκε δύο μήνες αργότερα. Αντικατοπτρίζει την ενετική επικυριαρχία και την αξία των προσωπικών ελευθεριών της γαλλικής επανάστασης. Τον Μάιο του 1807 παραιτήθηκε από τη θέση του. Δεν είναι σαφές ποια ήταν τα κίνητρό του, αλλά φαίνεται ότι ήθελε να επιδιώξει ευρύτερους και πιο τολμηρούς σκοπούς.

Μια ευκαιρία προέκυψε όταν τον Ιούνιο του 1807 διορίστηκε Στρατιωτικός Κυβερνήτης της Σάντα Μαύρα (Λευκάδα) για να υπερασπιστεί το νησί ενάντια στην επίθεση του Αλή Πασά. Ο Καποδίστριας ήρθε σε επαφή με τους Έλληνες καπετάνιους των αρματολών και των κλεφτών από την ηπειρωτική χώρα που είχαν καταφύγει στο νησί και κέρδισε την εμπιστοσύνη τους ως ο άνθρωπος της δράσης για την απελευθέρωση των Ελλήνων από την τουρκική κατοχή. Μια αξέχαστη ανάμνηση για αυτόν ήταν οι προπόσεις μαζί τους στα συμπόσια στη Σάντα Μαύρα.

Με την υπογραφή της Συνθήκης του Τίλσιτ τον Ιούλιο του 1807, ο έλεγχος των Επτανήσων μεταφέρθηκε από τη Ρωσία πίσω στη Γαλλία. Η στρατιωτική θέση του Καποδίστρια έπαψε να υπάρχει, αλλά η εμπειρία του στη Σάντα Μαύρα τον άφησε με το κάλεσμα να απελευθερώσει όχι μόνο τα Ιόνια Νησιά, αλλά και όλη την Ελλάδα από τους Οθωμανούς Τούρκους. Σε ένα αποχαιρετιστήριο μνημόνιο προσέφερε συμβουλές στις εισερχόμενες αρχές, συμπεριλαμβανομένου ότι μια «διαφωτισμένη κυβέρνηση» πρέπει να δίνει έμφαση στην αποτελεσματικότητα, τον αυστηρό έλεγχο, τον σεβασμό του νόμου εξισορροπώντας δικαιοσύνη με ανθρωπισμό. Εκτός από αυτές τις πρακτικές συμβουλές, το μνημόνιο παρουσιάζει τα πρώτα του βήματα στην ανάπτυξη ενός πολιτικού δόγματος, που είχε πίστη στην αντιπροσωπευτική κυβέρνηση.

Η Ρωσική Περίοδος (1808-1822)

Με τη δεύτερη κατοχή των Ιονίων Νήσων από τους Γάλλους η αντιπάθεια του Καποδίστρια απέναντί τους τον οδήγησε στην αποχώρησή του από τη Σάντα Μαύρα. Τον Μάιο του 1808 δέχτηκε μια ρωσική πρόσκληση, που ξεκίνησε από τον Μοτσενίγκο, για την Αγία Πετρούπολη και μια θέση στο Υπουργείο Εξωτερικών. Το κύριο κίνητρό του ήταν ότι ως Έλληνας πατριώτης ήλπιζε να είναι σε θέση να ωθήσει τους Ρώσους να βοηθήσουν την χώρα καταγωγής του

στις απελευθερωτικές της προσπάθειες. Στη θέση αυτή ασχολήθηκε με πολλές διεθνείς υποθέσεις και με την πάροδο του χρόνου έκανε εντύπωση στον Τσάρο Αλέξανδρο. Όταν το Συνέδριο της Βιέννης² ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1815, ο Τσάρος κάλεσε τον Καποδίστρια να συμμετάσχει στη ρωσική αντιπροσωπεία. Εκεί έκανε αξιοσημείωτη εντύπωση στο Συνέδριο, συντάσσοντας, από κοινού με τον Γενικό Γραμματέα, πολλά από τα επίσημα έγγραφα. Καθώς το Κογκρέσο προχώρησε, ο Τσάρος εμπιστεύτηκε ολοένα και περισσότερο τον Καποδίστρια και τελικά τον διόρισε Υπουργό Εξωτερικών. Πριν φύγει από τη Βιέννη, ο Καποδίστριας βρήκε χρόνο να εργαστεί πάνω σε ένα άλλο σύνταγμα, αυτό για τις νέες Ηνωμένες Πολιτείες των Ιονίων Νήσων που επρόκειτο να τεθούν υπό βρετανική προστασία (Patricios, 2002). Σε ένα υπόμνημα, του Νοεμβρίου 1815, εξέθεσε τις σκέψεις του σχετικά με τον χαρακτήρα της συνταγματικής κυβέρνησης, ότι πρέπει να έχει δημοκρατική πρακτική, ισότητα και σεβασμό στην εκπαίδευση και το νόμο. Επέστρεψε στην Αγία Πετρούπολη τον Ιανουάριο του 1816.

Για τα επόμενα έξι χρόνια, μέχρι το 1822, όπως εξηγεί ο Woodhouse, οι διεθνείς σχέσεις της Ευρώπης κυριαρχήθηκαν από τον Καποδίστρια από τη Ρωσία, τον Καστλερέα από τη Μεγάλη Βρετανία και τον Μέτερνιχ από την Αυστρία (Woodhouse, 1973). Ωστόσο, οι ιδέες του Καποδίστρια για τον εθνικισμό, τα συντάγματα, τη δημοκρατία και τις δημοκρατίες συγκρούστηκαν με αυτές των άλλων. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών διατηρούσε αμείωτο ενδιαφέρον για τις ελληνικές υποθέσεις και επισκέφθηκε την πατρίδα του την Κέρκυρα στις αρχές του 1819. Το καλοκαίρι του 1822 ο Καποδίστριας υπέβαλε την παραίτησή του στον Τσάρο, όταν ο Αλέξανδρος δεν αποδέχθηκε τη σύστασή του να εμπλακεί η Ρωσία σε πόλεμο με την Τουρκία και να υποστηρίξει την ελληνική ανεξαρτησία.

Οι Ελβετικές Περίοδοι (1813-1814 και 1822-1827)

Το 1803 ο Ναπολέων είχε εκδώσει την Πράξη Διαμεσολάβησης για τη δημιουργία της Ελβετικής Συνομοσπονδίας. Αλλά καθώς η δύναμή του άρχισε να εξασθενεί κατά τη διάρκεια των ετών, οι Ελβετοί διακήρυξαν την ουδετερότητά τους και βασίστηκαν στον Τσάρο για να διασφαλίσει ότι θα την σεβασθεί. Τον Νοέμβριο του 1813, ο Τσάρος έστειλε τον Καποδίστρια σε μια αποστολή στην Ελβετία με στόχο «να αποκαταστήσει τους Ελβετούς στον σωστό ρόλο τους στο ευρωπαϊκό σύστημα» και να περιορίσει την «επαναστατική μετάδοση» σε αυτήν τη χώρα. Ο Καποδίστριας συμβούλεψε την Ελβετική Συνέλευση να καταρτίσει ένα νέο σύνταγμα- η τρίτη φορά που ασχολήθηκε με τη σύνταξη συντάγματος. Εκτός από τις πολιτικές του δραστηριότητες και πριν επιστρέψει στη Ρωσία, ο Καποδίστριας παρατήρησε πειραματικά σχολεία στην Ελβετία από τα οποία και

²Το Συνέδριο της Βιέννης του 1814-1815 ήταν ένα από τα πιο σημαντικά διεθνή συνέδρια στην Ευρωπαϊκή ιστορία. Ανακατασκεύασε η Ευρώπη μετά την πτώση του Γάλλου αυτοκράτορα Ναπολέοντα Ι. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Vienna>. (Προσπελάστηκε την 10/15/2020)

εξήγαγε την ιδέα του ότι η εκπαίδευση ήταν ένα μέσο πρακτικής, θεωρητικής και ηθικής κατάρτισης και ανάπτυξης.

Μετά την αποχώρησή του από υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, το 1822, ο Καποδίστριας εγκαταστάθηκε στην Ελβετία. Κατά τα επόμενα πέντε χρόνια οι Έλληνες εκπρόσωποι στράφηκαν στον Καποδίστρια για συμβουλές για το μέλλον της Ελλάδας, όπως και τα μέλη της προσωρινής ελληνικής κυβέρνησης που ιδρύθηκε μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας του 1821.

Η Ελληνική Περίοδος (1828-1831)

Τον Μάρτιο του 1827, στην Τροιζήνα, η Τρίτη Ελληνική Εθνοσυνέλευση ήθελε να αναθέσει τη διακυβέρνηση του νεοσύστατου έθνους σε έναν διάσημο Έλληνα διεθνούς κύρους και εξέλεξαν τον Καποδίστρια. Του δόθηκε ο τίτλος του Κυβερνήτη για περίοδο επτά ετών.³ Τον Μάιο, η Συνέλευση ενέκρινε το Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδας, εκχωρώντας εκτελεστική εξουσία στη θέση του Κυβερνήτη και νομοθετική εξουσία στο σώμα των εκπροσώπων του λαού, την Βουλή. Επίσης, επέλεξαν το Ναύπλιο ως πρωτεύουσα της Ελλάδας και έδρα τόσο του κοινοβουλίου όσο και της κυβέρνησης. Όταν έφτασε στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, τον Ιανουάριο του 1828, βρήκε την περιοχή σε κατάσταση αναρχίας στα πρόθυρα εμφύλιου πόλεμου. Η άμεση παρέμβασή του, ωστόσο, έφερε την ειρήνη και αύξησε το αρχικό του κύρος. Ωστόσο, λόγω των ταραχών στο Ναύπλιο, μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα στην Αίγινα, όπου ιδρύθηκε η προσωρινή κυβέρνηση.

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε ήταν να ηγηθεί μιας χώρας στα ερείπια ενός πολέμου, που εντείνονταν από εσωτερικές διαμάχες και πειρατεία στη θάλασσα, με έλλειψη πόρων και πρόσφυγες παντού. Αλλά ήταν γεμάτος ιδέες. Καμία λεπτομέρεια δεν ήταν πολύ ασήμαντη γι' αυτόν και ανέλαβε μια σειρά διοικητικών ενεργειών κατά τα έτη 1828 και 1829, συμπεριλαμβανομένου του να καταστεί το Ναύπλιο η επίσημη πρωτεύουσα της Ελλάδας.⁴ Για να κατανοήσει καλύτερα τα προβλήματα, άρесе στον Καποδίστρια να περιοδεύει στην Πελοπόννησο για να γνωρίσει τους κοινούς ανθρώπους για τους οποίους η συμπάθειά του έγινε ισχυρότερη και αυτοί με την σειρά τους τον χαιρέτισαν ως σωτήρα. Αν και δημιούργησε ένα πλαίσιο εσωτερικών υποθέσεων, με μια πολιτική διοίκηση ασχολούμενη με τα οικονομικά, τη νομοθεσία και την τάξη, έδωσε προτεραιότητα στην εκπαίδευση, καθώς πίστευε ότι το μέλλον της Ελλάδας εξαρτάται από αυτήν. Βρήκε επίσης χρόνο να είναι προστάτης του θεάτρου, της μουσικής, της αρχαιολογίας, της λογοτεχνίας και της δημοσιογραφίας. Στα τέλη του 1830, ο Καποδίστριας μπορούσε πλέον να γράφει για τις επιτυχίες του στην πρόοδο των σχολείων, της γεωργίας και της ανοικοδόμησης των πόλεων.

³Ορισμένοι συγγραφείς αναφέρονται στον τίτλο του ως Πρόεδρο, αλλά είναι σαφές στο έγγραφο της Τροιζήνας ότι ο τίτλος ήταν Κυβερνήτης.

⁴Διαθέσιμο στο: <https://www.aeginagreece.com/aegina/pages/history/kapodistrias.html>. (Προσπελάστηκε την 03/14/2020)

Η πρόοδος δεν ήταν ομαλή, καθώς αντιμετώπιζε διαρκώς κριτική, προσωπική εχθρότητα και καχυποψία για τις πράξεις και τη συμπεριφορά του, ιδίως από τις εξέχουσες οικογένειες της Μάνης, του Κουντουριώτη και του Μαυρομιχάλη. Τα παράπονά τους για τον Καποδίστρια ήταν ότι αρνήθηκε να τους αποζημιώσει επαρκώς για τις απώλειες του πολέμου και η αξίωσή του να συλλέγει φόρους, ένα δικαίωμα που δεν ήταν διατεθειμένοι να του το παραχωρήσουν. Ο ίδιος ο Καποδίστριας ένιωθε σαν να ήταν όλοι εναντίον του εκτός από το λαό. Ιδιαίτερα ανησυχητική ήταν η διακήρυξη ανεξαρτησίας το 1831 της Ύδρας και της Σύρου από την Εθνική Συνέλευση.

Την Κυριακή, 9 Οκτωβρίου 1831, ο Καποδίστριας δολοφονήθηκε από τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη και τον γιο του Γιώργο, καθώς εισερχόταν στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο. Η δολοφονία του οδήγησε τους απλούς ανθρώπους, στους οποίους ήταν δημοφιλής σε αντίθεση με τους κοτζαμπάσηδες, να σύρουν το σώμα του Κωνσταντίνου, αφού πυροβολήθηκε από τον στρατηγό Φωτομάρα, και να το ρίξει από ένα βράχο. Ο Γεώργιος δραπέτευσε αλλά αργότερα παραδόθηκε στις αρχές και καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε από το εκτελεστικό απόσπασμα στις 22 Οκτωβρίου 1831. Στην επαρχία, τα νέα της δολοφονίας εξαπλώθηκαν με την κραυγή «Ο Πρόεδρος, ο πατέρας μας, δολοφονήθηκε!»

Ιστορική Προσωπικότητα

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν «ο πρώτος Έλληνας για πολλούς αιώνες που κέρδισε μια θέση στο προσκήνιο της διεθνούς ιστορίας.» (Woodhouse, 1973). Τα έθνη αναγνωρίζουν τους ιστορικούς αξιωματούχους τους, χτίζοντας ένα άγαλμα προς τιμήν τους, ή δίδοντας το όνομά τους σε ένα κτίριο, μια δομή, έναν θεσμό ή έναν δρόμο, ή τοποθετώντας το πορτραίτο τους σε χαρτονόμισμα, κέρμα ή γραμματόσημο, ή μερικά ή και όλα αυτά. Στην περίπτωση του Ιωάννη Καποδίστρια τιμάται από ένα άγαλμα του μπροστά από το κτίριο του Πανεπιστημίου Αθηνών στην οδό Πανεπιστημίου.⁵ Στο γλυπτό αυτό, του κεφαλλονίτη καλλιτέχνη Γεώργιου Μπονάνου, απεικονίζεται καθήμενος.⁶ Υπάρχει επίσης ένα άγαλμα του, φιλοτεχνημένο από τον διάσημο Κεφαλλονίτη γλύπτη Παύλο Προσαλέντη, στην πατρίδα του, την Κέρκυρα, που βρίσκεται σε μια πλατεία μπροστά από το κτίριο της Ιονικής Ακαδημίας (Pratt, 1978). Υπάρχουν και άλλα αγάλματα του Καποδίστρια. Το ένα βρίσκεται στο Ναύπλιο, σε οδό που φέρει το όνομά του, άλλο στην Αγία Πετρούπολη, και μόλις πρόσφατα το 2001, ένα στην κεντρική πλατεία της πόλης Capo d'Istria, Σλοβενία, γενέτειρα της καποδιστριακής οικογένειας της Κέρκυρας, φιλοτεχνημένο από τον Κ. Παλαιολόγο.⁷ Άλλη μια

⁵ Διαθέσιμο στο: [https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Statue_of_Ioannis_Kapodistrias_\(Athens\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Statue_of_Ioannis_Kapodistrias_(Athens)). (Προσπελάστηκε την 03/28/2020)

⁶ Διαθέσιμο στο: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Georgios_Bonanos. (Προσπελάστηκε την 03/28/2020)

⁷ Διαθέσιμο στο: http://kapodistriako.uoa.gr/stories/001_ne_01/index.php?m=2. (Προσπελάστηκε την 03/29/2020)

μορφή αναγνώρισης ήρθε το 1932 όταν το Οθώνειο Πανεπιστήμιο, το οποίο ιδρύθηκε το 1837, μετονομάστηκε επίσημα στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, αν και ήταν ήδη γνωστό ως Καποδιστριακό από το 1911, όταν και είχε αποδοθεί το κληροδότημα του Ιωάννη Δόμπολη, φίλου του Καποδίστρια.⁸ Έλαβε περαιτέρω αναγνώριση όταν η θερινή του οικία στην Κουκουρίτσα, Κέρκυρα, μετατράπηκε σε Καποδιστριακό Μουσείο - Κέντρο Καποδιστριακών Σπουδών το 1981.⁹ Επιπλέον, έχει τοποθετηθεί αναμνηστική πινακίδα στην είσοδο του αρχοντικού όπου γεννήθηκε. Το 1983 η Τράπεζα της Ελλάδος εξέδωσε χαρτονόμισμα των 500 δραχμών που απεικονίζει τον Ιωάννη Καποδίστρια και το φρούριο της Κέρκυρας.¹⁰ Ακολούθησε το 1984 ένα χαρτονόμισμα των 5.000 δραχμών που απεικονίζει μια άλλη προσωπικότητα από τον Ελληνικό Πόλεμο της Ανεξαρτησίας, τον εξέχοντα ηγέτη και στρατηγό Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Η γεινίαση τους είναι ιδιαίτερα εύστοχη, καθώς ο Καποδίστριας είχε γνωριστεί με τον Κολοκοτρώνη και άλλους κλέφτες στη Λευκάδα το 1807 όταν κατέφυγαν εκεί για να αποφύγουν τον Αλή Πασά, και πάλι το 1819, αλλά αυτή τη φορά στην Κέρκυρα. Κατά κάποιον τρόπο, ο αριστοκρατικός υπουργός Εξωτερικών της Επτανησιακής Πολιτείας και ο τραχύς επαναστάτης βρήκαν έναν κοινό δεσμό. Στην πρώτη τους συνάντηση, ορκίστηκαν μαζί να επιδιώξουν την ελληνική ανεξαρτησία και να προωθήσουν την υλοποίησή της. Τα θεμέλια τέθηκαν το 1807, όταν εξασφάλισαν τη Λευκάδα από τον Αλή Πασά και πραγματοποίησαν συμπόσιο νίκης όπου έκαναν πρόποση στην απελευθέρωση της Ελλάδας και, κατά μαρτυρία, «αγκάλιασαν ο ένας τον άλλον με δάκρυα στα μάτια τους» (Pratt, 1978).

Νεωτεριστής

Εξετάζοντας τις ενέργειες του Καποδίστρια στο εγχώριο μέτωπο, θα υποστηριχθεί ότι αυτές ήταν ενέργειες εκσυγχρονισμού. Ευρισκόμενος στην επίσημη έδρα του στην Κέρκυρα, ο Καποδίστριας είχε ως κύριο μέλημα τη βελτίωση της εκπαίδευσης. Στην Αίγινα, η προσοχή του είχε αποδοθεί σε μεγαλύτερο αριθμό αναγκών, αλλά οι δραστηριότητές του κατά τη διάρκεια του χρόνου στο νησί δεν είναι γνωστές (Raphael, 2016). Τα σχολεία που ίδρυσε στην Αίγινα χρησιμοποιούσαν την «αλληλοδιδασκτική» μέθοδο, όπου διδάσκονταν χειροτεχνίες, έτσι ώστε τα παιδιά να έχουν τα εφόδια να κερδίζουν τα προς το ζην όταν φτάσουν στην ενηλικίωση. Ίδρυσε ένα ορφανοτροφείο για να στεγάσει τα πολλά παιδιά που ορφάνεψαν κατά την Επανάσταση. Στην αυλή του ορφανοτροφείου δημιούργησε εργαστήρια λιθογραφίας και βιβλιοδεσίας για να εκτυπώσει βιβλία καθώς και την έκδοση της πρώτης κρατικής εφημερίδας. Η

⁸ Διαθέσιμο στο: https://en.uoa.gr/about_us/history_and_perspectives. (Προσπελάστηκε την 03/21/2020)

⁹ Διαθέσιμο στο: <https://Kapodistriasmuseum.com/en/the-museum/history-of-the-museum>. (Προσπελάστηκε την 03/21/2020)

¹⁰ Διαθέσιμο στο: <https://www.bankofgreece.gr/en/the-bank/history/drachma/drachma-banknotes>. (Προσπελάστηκε την 03/21/2020)

ανησυχία του Καποδίστρια για την εκπαίδευση δείχνεται από το γεγονός ότι είχε καταρτίσει τα αρχιτεκτονικά σχέδια για την κατασκευή σχολής εκπαιδευτικών που λειτούργησε μέχρι τις αρχές του εικοστού αιώνα. Οι άλλες ενέργειές του περιελάμβαναν τη δημιουργία μιας τοπικής τράπεζας χρηματοδότησης και ένα νομισματοκοπείο, και την επέκταση και ανακαίνιση του παλιού λιμανιού.

Ως κυβερνήτης με έδρα το Ναύπλιο, οι ενέργειές του στο εγχώριο μέτωπο είχαν σημαντική επίδραση. Αυτές οι δράσεις περιελάμβαναν την ίδρυση νέων σχολείων που χρησιμοποιούν τις πιο πρόσφατες πειραματικές μεθόδους από τη Βρετανία και τη Δυτική Ευρώπη (το Λανκαστριακό σύστημα που είχε εισαγάγει στα νησιά του Ιόνιου)¹¹, θεσπίζοντας νέο νόμισμα, ιδρύοντας μια αναπτυσσόμενη εθνική τράπεζα, οργανώνοντας τη δικαιοσύνη, μεριμνώντας για την στέγαση προσφύγων, την έναρξη κτηματολογίου (ακόμα ανολοκλήρωτο σήμερα) και εισάγοντας στην Ελλάδα το βασικό διατροφικό στοιχείο, την πατάτα! (Beaton, 2019, Woodhouse, 1991). Εισήγαγε επίσης το πρώτο σύστημα περιορισμού (καραντίνας) στην Ελλάδα που έθεσε υπό έλεγχο τις πανδημίες.

Υποστηρίζεται ότι αυτές οι ενέργειες του Καποδίστρια αντικατοπτρίζουν την πίστη του στην πρόοδο και στον επαγγελματισμό για την ανάπτυξη ενός ελληνικού έθνους-κράτους, εν συντομία, της δημιουργίας μιας σύγχρονης κοινωνίας. Μια σύγχρονη κοινωνία είναι αυτή που ζει στο μέλλον παρά στο παρελθόν υιοθετώντας την στάση ότι ο κόσμος είναι ανοιχτός σε μετασχηματισμό με ανθρώπινη παρέμβαση (Berman, 2010, Giddens, 1998). Βασικά, ο εκσυγχρονισμός του Καποδίστρια ήταν ένας τρόπος σκέψης και δράσης που περιλάμβανε μια μετατόπιση από το παρελθόν για να αγκαλιάσει την έλευση του έθνους-κράτους με την ανάγκη σαρωτικών αλλαγών στους κοινωνικοοικονομικούς θεσμούς. Οι κατευθυντήριες αρχές της ηγεσίας του ήταν μια αίσθηση καθήκοντος και μια πεποίθηση καλών προθέσεων. Η υπέρτατη αρετή του ήταν η συνέπεια, καθώς ο συμβιβασμός ήταν ξένος προς τον χαρακτήρα του. Πίστευε έντονα στο να δείξει ότι ήταν Έλληνας και στο να συμβιώσει με τους ανθρώπους όλων των τάξεων-και πράττοντας συμφώνως, παραιτήθηκε από τον αριστοκρατικό τίτλο του Κόμη, δεν δέχτηκε ποτέ καμία αμοιβή, αρνήθηκε όλα τα αδικαιολόγητα προνόμια και άρχισε να γράφει τα πάντα στα ελληνικά. Ήταν δημοφιλής ανάμεσα στους Έλληνες αγρότες, που είδαν έναν άνθρωπο μεγαλόπρεπο να κατεβαίνει από μια θέση πλούτου και ευκολίας για να τους ανασύρει από την αθλιότητα.

Ιδεαλιστής

Το 1944 ο διάσημος Έλληνας συγγραφέας Νίκος Καζαντζάκης έγραψε ένα έργο, αδικαιολόγητα παραμελημένο, με τίτλο «Καποδίστριας», που έκανε πρεμιέρα στο Εθνικό Θέατρο την Ημέρα της Ανεξαρτησίας, 25 Μαρτίου 1946.¹² Στο έργο, ο συγγραφέας οραματίζεται τον Καποδίστρια ως ιδεαλιστή του

¹¹Οι γονείς πλήρωναν τους μισθούς των δασκάλων, τα μεγαλύτερα παιδιά βοήθησαν τους νεότερους, ενώ η κυβέρνηση παρείχε τα κτίρια και τα βιβλία.

¹²Διαθέσιμο στο: <https://tragedy-of-revolution.complit.lsa.umich.edu/plays>. (Προσπελάστηκε 03/21/2020), 67.

Διαφωτισμού που αυτά που έχει στο μυαλό του είναι «σχολεία, δικαιοσύνη, αρετή και τάξη.» Αλλά το κυρίαρχο θέμα του έργου είναι η κοινωνικοοικονομική δικαιοσύνη που καταλήγει στην πρόταση του Καποδίστρια για δίκαιη κατανομή γης. Αν και όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συμφωνούν κατ' αρχήν, δεν μπορούν να συμφωνήσουν με τα κριτήρια για τη διανομή.

Ενώ ο Καποδίστριας διατηρεί σταθερά τα ιδανικά του, οι άλλοι ακολουθούν τα δικά τους συμφέροντα, όπως ο θρησκευτικός ηγέτης Παπαγιώργης, ο στρατιωτικός ηγέτης Κολοκοτρώνης, ο λαϊκός ηγέτης Μακρυγιάννης και ο φατριακός ηγέτης Γ. Μαυρομιχάλης, ο καθένας με τη δική του ιδέα για δικαιοσύνη. Το έργο του Καζαντζάκη λαμβάνει χώρα τις τελευταίες δύο ημέρες της ζωής του Καποδίστρια πριν από τη δολοφονία του. Η σύγκρουσή του με τους ηγέτες διαγράφεται σε ολόκληρο το έργο, ιδίως κατά τη συζήτησή του στην Πράξη II με τον Κολοκοτρώνη σχετικά με την έννοια του δίκαιου μεριδίου. Ο Κολοκοτρώνης, ως η πιο διάσημη στρατιωτική προσωπικότητα της επανάστασης που οδήγησε τους Έλληνες στη νίκη αισθάνεται ότι η χώρα του οφείλει και πρέπει να έχει κάποια ανταμοιβή. Το ιδανικό για τον Καποδίστρια, από την άλλη πλευρά, είναι να μην επιτρέψει κανένα προσωπικό πλεονέκτημα, ημίμετρα και συμβιβασμούς. Πιστεύει ότι ενεργεί με απόλυτη συνέπεια και απόλυτη καθαρότητα.

Καθώς το έργο εξελίσσεται, ο Καποδίστριας απεικονίζεται να αντιλαμβάνεται ότι απαιτείται μια άλλη προσέγγιση. Φτάνει να πιστέψει ότι οι άλλοι δεν βλέπουν ότι η Ελλάδα είναι ένα υπέροχο νέο κτίριο που βρίσκεται στη διαδικασία κατασκευής. Δεν μπορούν να κατανοήσουν το σύνολο, καθώς σκέφτονται τα ενδιαφέροντά τους μόνο, ενώ είναι αυτός που μπορεί να οραματιστεί το όλον ανιδιοτελώς. Βλέπει τον εαυτό του ως τον κύριο οικοδόμο, που είναι ο μόνος που μπορεί να δει πλήρως το τελικό σχέδιο. Για αυτόν, πρέπει να επιτευχθεί με την επιβολή νόμου στο νέο έθνος που θα του απαιτήσει να «σπάσει τα ξίφη των επαναστατικών στρατιωτικών ηγετών», «να ξεριζώσει την παραδοσιακή επιδίωξη της τιμής» και να «προκαλέσει τα παλιά πάθη για να αποδώσει νέες αρετές.» (Lambropoulos, 2008).

Αποξενώνεται από τους άλλους, καθώς πιστεύει ότι η ασήμαντη πολιτική των συγχρόνων του τους εμποδίζει να δουν το όραμά του για μια ιδανική Ελλάδα. Η σύγκρουση έρχεται στο επίκεντρο της πράξης III όταν ο Καποδίστριας συναντά έναν τυφλό τραγουδιστή, έναν πρώην μαχητή της ελευθερίας, στο δρόμο του προς την εκκλησία και το θάνατό του. Ο τραγουδιστής είναι ένα σύμβολο για όλους εκείνους που αντιτίθενται στον Καποδίστρια και περιφρονεί την προσέγγιση του κυβερνήτη. Όπως γράφει ο Καζαντζάκης, ο Καποδίστριας απορρίπτει την περιφρόνηση με περιφρόνηση που δηλώνει ότι ο τραγουδιστής είναι μικρόνους και δεν κατανοεί το ιδανικό της «νέας βαθιάς επανάστασης».

Συμπεράσματα

Το κεντρικό θέμα της κυβέρνησης του Καποδίστρια ήταν η σύγκρουση. Αντιμετώπισε αντιπολίτευση από τους παραδοσιακούς, τους πλοιοκτήτες, τις

σημαντικές εμπορικές οικογένειες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, και γενικά από τους ανεξάρτητους Μανιάτες και Ρουμελιώτες. Ήρθε σε αντίθεση με το δημοκρατικό ρεύμα που προέκυψε από την Επανάσταση, ακόμη και με τις πολιτικές της Φιλικής Εταιρείας που κάποτε τον προσέγγισαν για να αναλάβει ηγέτης της.

Τα ζητήματα έφτασαν σε κορύφωση όταν οι εντολοδόχοι του Καποδίστρια επιχείρησαν να εισπράξουν φόρους και οι τοπικοί ηγέτες αρνήθηκαν, καθώς υποστήριζαν ότι δεν πλήρωναν ούτε υπό την οθωμανική κυριαρχία. Η οικογένεια Μαυρομιχάλη, αδιαμφισβήτητοι ηγέτες των περήφανων πολεμιστών της Μάνης, ηγήθηκε της φορολογικής εξέγερσης. Με τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στη φυλακή στο Ναύπλιο, η οικογένειά του προσπάθησε να τερματίσει την ηγεσία του Καποδίστρια, πράγμα το οποίο έκαναν όταν ο αδελφός του Πετρόμπεη, Κωνσταντίνος, και ο γιος του Γεώργιος τον δολοφόνησαν το πρωί της Κυριακής 9 Οκτωβρίου 1831.

Η ηγεσία του Καποδίστρια αντιμετώπισε εμπόδια από την αρχή, καθώς προσπάθησε να εκσυγχρονίσει μια μεσαιωνική χώρα. Από τη στιγμή της άφιξής του, αντιμετώπισε «ζηλότυπους και ύποπτους ηγέτες, τους οποίους είχε εκτοπίσει και που συνωμοτούσαν εναντίον του και ανέτρεψαν τα σχέδιά του για την ίδρυση ενός πολιτισμένου κράτους» (Woodhouse, 1991). Όχι μόνο αυτό, αλλά η χώρα μαστιζόταν από τις φιλονικίες, ακόμη και από βομβαρδισμούς, μεταξύ αντίπαλων φατριών στη Ρούμελη. Υπήρχαν οι κύριοι διεκδικητές της εξουσίας, οι οποίοι περίμεναν ειδικές εύνοιες από τον νέο κυβερνητικό ηγέτη και δεν έλαβαν καμία.

Ο Γεώργιος Θεοτοκάς έγραψε αργότερα, το 1942 στην *Αντάρα στ' Ανάπλι*, ότι κατά την άφιξή του, ο Καποδίστριας ανακοίνωσε ότι η Επανάσταση τελείωσε και ότι υπήρχε ανάγκη για ένα μετα-επαναστατικό σύγχρονο κράτος που να είχε τάξη, πειθαρχία και οργάνωση (Lambropoulos, 2008). Αλλά αυτό ερχόταν σε σύγκρουση με τους φορείς της «Αένας Επανάστασης», η πορεία και τέλος της οποίας είναι να συνεχίσει να επιτυγχάνει «ελευθερία». Η δολοφονία του πήγε τη χώρα πίσω έξι δεκαετίες, μέχρι την πρωθυπουργία του Χαρίλαου Τρικούπη που με διακοπές διήρκεσε την εικοσαετία 1875-1895, του οποίου το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού περιελάμβανε την κατασκευή δρόμων, σιδηροδρόμων και άλλων έργων υποδομής για τη βελτίωση της οικονομίας.

Τα ιδανικά του Καποδίστρια ήταν διαφορετικά που συνετέλεσαν να έρθει σε μεγάλη σύγκρουση. Πίστευε σε μια ισχυρή κεντρική εξουσία, τη δική του, δηλαδή να κυβερνά τη χώρα με απόλυτη εξουσία για να ξεπεράσει τις αναποτελεσματικές ενέργειες της τοπικής αυτονομίας, των εσωτερικών αντιπαράθεσεων και του αυθαίρετου δεσποτισμού (Woodhouse, 1991). Για να συγκεντρώσει την εξουσία στα χέρια του, ανέβαλε την Εθνοσυνέλευση, έπεισε τη νομοθετική εξουσία να διαλυθεί και ίδρυσε τη δική του «Γενική Γραμματεία», το Πανελλήνιο, για να ενεργήσει ως υπουργικό συμβούλιο. Λογοκρίνει και διώκει ένα ανεξάρτητο περιοδικό και εξοργίζει όλους εκείνους που ήθελαν φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας του τύπου. Άλλοι τον είδαν ως «αυταρχική, μοναχική, λιτή φυσιογνωμία». Μια ύστερη άποψη εκφράστηκε που τον θεώρησε τύραννο και παρακινούμενο από εγωιστικές φιλοδοξίες (Finlay, 1832). Κατηγορήθηκε για ασυνέπεια, αλλά υποστηρίχθηκε δε ότι οι συνθήκες ήταν

διαφορετικές σε κάθε φάση της ζωής του (Woodhouse, 1973, 508-509). Από την άλλη πλευρά, είχε την αφοσίωση ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού που τον είδε ως το μόνο άτομο που μπορούσε να βάλει τάξη στο χάος που υπήρχε μετά την περίοδο των εμφυλίων πολέμων που ακολούθησαν την Ελληνική Επανάσταση (Beaton, 2019). Ως προϊόν του Διαφωτισμού, ο Καποδίστριας πίστευε ότι, καθώς ενεργούσε ειλικρινά, αποτελεσματικά και ορθολογικά, όλοι θα αναγνώριζαν ότι είχε δίκιο και ότι ήταν άφθαρτος. Ήταν μια άκαμπτη αναζήτηση ενός απόλυτου ιδανικού. Ποτέ δεν πρόδωσε τις αρχές του, από την πρώτη έως την τελευταία στιγμή. Πίστευε ότι τα κίνητρά του ήταν καθαρά και ότι οι ενέργειές του δεν μπορούσαν να αποδειχτούν λάθος. Η τραγωδία του ήταν αυτή ενός αξιοπρεπούς άντρα που αναδείχθηκε με την αξία του, αλλά χάθηκε, σε ηλικία 55 ετών, από έναν συνδυασμό παραγόντων που αφορούσαν τόσο τον χαρακτήρα του όσο και των περιστάσεων.

Στο δρόμο του προς την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα εκείνη τη μοιραία μέρα ο Καποδίστριας γνώριζε από μια ανώνυμη επιστολή τη συνωμοσία να τον σκοτώσουν, αλλά αρνήθηκε να προβεί σε κάποια ενέργεια. Ως ιδεαλιστής, όπως απεικονίζεται από τον Καζαντζάκη, αποφασίζει ότι ο θάνατός του θα είναι μια θυσία που θα τον τοποθετήσει ως κύριο οικοδόμο στην ίδρυση του νέου ελληνικού οικοδομήματος. Ο θάνατός του θα είναι η απόλυτη δικαίωση καθώς θα πεθάνει για το ιδανικό του. Ο Καποδίστριας, ένα αίνιγμα, πέθανε με την κληρονομιά να είναι ο πρώτος εκλεγμένος ηγέτης μιας ελεύθερης Ελλάδας που αντιτέθηκε στις φατρίες. Απήλαυσε την πίστη του λαού του. Ως διεθνής προσωπικότητα ήταν πολύ σεβαστή μεταξύ των ηγετών των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής του. Ήταν ένας αφοσιωμένος και αμετάκλητος εκσυγχρονιστής. Σήμερα θεωρείται μία διακεκριμένη ιστορική προσωπικότητα.

Βιβλιογραφία

- Beaton, R. (2019) *Greece: Biography of a Modern Nation*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Berman, M. (2010) *All that is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. London and Brooklyn: Verso.
- Finlay, G. (1832) *History of the Greek Revolution*. 2nd Volume. Edinburgh: Blackwood.
- Giddens, A. (1998) *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lambropoulos, V. (2008) Governance, Hubris, and Justice in Modern Tragedy. *Thesis Eleven* 93(May): 22-35.
- Patricios, N. N. (2002) *Kefallinia and Ithaki: A Historical and Architectural Odyssey*. Danbury, CT: Rutledge Books, Inc.
- Pratt, M. (1978) *Britain's Greek Empire*. London: Rex Collings.
- Raphael, S. (2016) *Kapodistrias*. Retrieved from: <https://www.aeginagreece.com/aegina/pages/history/kapodistrias.html>. [Accessed 14 March 2020].
- Woodhouse, C. M. (1973) *Kapodistrias: The Founder of Greek Independence*. London: Oxford University Press.
- Woodhouse, C. M. (1991) *Modern Greece: A Short History*. 5th Edition. London: Faber and Faber Limited.

Ioannis Kapodistrias: An Enigma

*Nikolaos N. Patricios, Professor & Dean Emeritus
University of Miami, U.S.A.*

A brief overview of the career of Ioannis Kapodistrias, the first leader of a free Greece, provides a framework to argue that he was an enigmatic figure in home affairs as he is seen at the same time as a significant historical dignitary nationally and internationally, as a modernist who sought to develop the new Hellenic nation-state, and, as portrayed by Nikos Kazantzakis in his play, an idealist concerned with justice who holds to his positions in the face of considerable conflict.

Keywords: *Kapodistrias, constitution, governor, Greek independence, secretary of state*